

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Кафедра соціальної роботи та педагогіки вищої школи

На правах рукопису

ДЕМИДЮК ДІАНА БОГДАНІВНА

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Спеціальність: 231 «Соціальна робота»

Освітня програма «Соціальна робота. Соціальна педагогіка»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»

Науковий керівник:

БІЛКІНА-КОВАЛЬЧУК
ОЛЕНА ВІТАЛІЙВНА,

кандидат педагогічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № ____

засідання кафедри соціальної роботи

та педагогіки вищої школи від _____ 2025 р.

Завідувач кафедри

_____ проф. Чернета С.Ю.

ЛУЦЬК – 2025

Анотація

Демидюк Д. Формування соціальної компетентності учнів початкових класів. – Рукопис.

Робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр» за спеціальністю 231 – Соціальна робота. – Волинський національний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 2025.

Зважаючи на реформування системи освіти та впровадження компетентнісного підходу, постає завдання формування у здобувачів освіти предметних та ключових компетентностей, які забезпечать їх готовність до життя в демократичному суспільстві. Особливе місце відводиться соціальній компетентності як інтегративній якості особистості, яка дозволяє активно взаємодіяти з соціумом, бути його повноцінним творцем. Її цілеспрямоване формування необхідно починати з початкових класів, тому що молодший шкільний вік – це перший період системного залучення дитини до громадського життя.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити організаційно-педагогічні умови формування соціальної компетентності учнів початкових класів. Мета передбачає **реалізацію таких завдань:** проаналізувати теоретичні засади феномену соціальної компетентності у психолого-педагогічній літературі та виокремити і схарактеризувати її компоненти; охарактеризувати особливості соціальної компетентності учнів початкових класів; теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити організаційно-педагогічні умови формування соціальної компетентності учнів початкових класів.

У результаті емпіричного дослідження було досліджено стан сформованості соціальної компетентності молодших школярів. Отримані результати стали основою для визначення організаційно-педагогічних умов її формування: робота психологічної служби закладу освіти; використання в освітньому процесі методів критичного мислення; залучення учнів початкових класів до роботи в органах учнівського самоврядування; партнерство та співпраця педагогів, батьків, учнів.

Ключові слова: компетентність, соціальна компетентність, учні початкових класів, структура соціальної компетентності молодших школярів.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	8
1.1. Генеза феномена «соціальна компетентність» у психолого-педагогічних дослідженнях	8
1.2. Змістова сутність та структура соціальної компетентності молодших школярів	12
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	18
РОЗДІЛ 2. ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	20
2.1. Дослідження стану сформованості соціальної компетентності учнів початкових класів	20
2.2. Організаційно-педагогічні умови формування соціальної компетентності молодших школярів	31
2.3. Динаміка процесу формування соціальної компетентності учнів початкових класів	36
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	42
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47
ДОДАТКИ	53

ВСТУП

Актуальність дослідження. Виклики часу зумовили розроблення Концептуальних засад реформування середньої освіти. У Концепції НУШ наголошено на суб'єктності учіння, необхідності оволодіння учнями способами навчальної діяльності, досвіді взаємодії з іншими людьми. Згідно із Законом України «Про освіту», «метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності» [30, с. 10].

Відповідно до загальної мети освіти місією початкової школи є різнобічний розвиток особистості дитини з урахуванням її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, формування в неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових і предметних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, що забезпечують її готовність до продовження навчання в основній школі, життя в демократичному суспільстві.

Ключові компетентності пов'язують воедино особистісне й соціальне в освіті, відображають комплексне оволодіння сукупністю способів діяльності, виявляються не взагалі, а в конкретній справі чи ситуації; набуваються молодого людиною не лише під час вивчення предметів, але й засобами неформальної освіти, впливу середовища тощо [30, с. 13]. У Концепції викладені ключові компетентності, визначені «Рекомендаціями Європейського парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя». Серед них особливе місце займає соціальна компетентність.

Однак перехід на компетентнісні засади поки не належним чином відображено в дидактичному й методичному забезпеченні освітнього процесу,

тому сьогодні постає завдання впровадження компетентнісного підходу до галузі освіти, пошуку нових методик та технологій навчання, нового підходу до підготовки майбутніх випускників закладів освіти з точки зору не як набору знань, умінь та навичок, а як набору компетентностей.

Зважаючи на важливість формування соціальної компетентності школярів як інтегративної якості особистості, що дозволяє активно взаємодіяти з соціумом, бути його повноцінним творцем, нагальною проблемою є підготовка молоді до взаємодії з соціальним оточенням, забезпечення продуктивного входження вихованців у систему взаємодії «Я – суспільство» та підвищення їх соціального потенціалу, починаючи з початкової ланки освіти [43].

Дослідження соціальної компетентності особистості здійснювали такі вчені: І. Бех, Н. Гавриш, М. Гончарова-Горянська, І. Єрмаков, А. Мудрик, Л. Лепіхова, Т. Поніманська, Д. Пузіков, М. Савченко, Л. Сохань, М. Степаненко, В. Цветков та ін. Певні аспекти щодо проблеми формування соціальної компетентності учнів початкових класів розглянуто у працях Н. Бібік, С. Данилейко, О. Кононко, О. Проценко, О. Савченко та ін. Проте проблема формування соціальної компетентності молодших школярів у сучасних умовах не досить розроблена і тому є актуальною та потребує глибокого вивчення. Це і зумовило вибір теми наукової роботи: «Формування соціальної компетентності учнів початкових класів».

Об’єкт дослідження: соціальна компетентність учнів початкових класів.

Предмет дослідження: організаційно-педагогічні умови формування соціальної компетентності учнів початкових класів.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити організаційно-педагогічні умови формування соціальної компетентності учнів початкових класів.

Відповідно до мети дослідження сформульовано такі **завдання:**

1. Проаналізувати теоретичні засади феномену соціальної компетентності у психолого-педагогічній літературі та виокремити і схарактеризувати її компоненти.

2. Охарактеризувати особливості соціальної компетентності учнів початкових класів.

3. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити організаційно-педагогічні умови формування соціальної компетентності учнів початкових класів.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення психолого-педагогічної літератури); емпіричні методи (анкетування, спостереження, бесіди, експертна оцінка); математична обробка результатів дослідження.

База дослідження: заклади загальної середньої освіти м. Луцька.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що:

- набуло *подальшого розвитку* уявлення про соціальну компетентність як інтегративну якість особистості;
- на теоретичному рівні *з'ясовано* компонентний склад соціальної компетентності учнів початкових класів;
- емпірично *визначено* ефективні організаційно-педагогічні умови формування соціальної компетентності учнів початкових класів.

Практична значущість отриманих результатів. Результати теоретичного та емпіричного досліджень можуть бути використані в практичній діяльності керівників, педагогів, працівників психологічної служби закладів загальної середньої освіти для організації роботи з формування соціальної компетентності учнів початкових класів.

Апробація отриманих результатів. Основні положення та результати дослідження були оприлюднені на XVI Міжнародній науково-практичній конференції науковців, аспірантів та студентів «Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення» (14 травня 2025 р.)

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладені у тезах: Демидюк Діана Генезис науково-теоретичних уявлень про феномен соціальної компетентності // Педагогіка : зб. наук. пр. : матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції науковців, аспірантів та студентів «Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення» (14 травня 2025 р.) / за ред. В. З. Антонюка, С. Ю. Чернети та ін.. Луцьк, 2025. 188 с. С. 26-29.

Структура наукової роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

1.1. Генеза феномена «соціальна компетентність» у психолого-педагогічних дослідженнях

Нині у світовій практиці ефективність освіти пов'язується з реалізацією компетентного підходу. «Компетентність – динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [30, с. 12].

Розроблення змісту поняття «соціальна компетентність» відбувалося в 70-90-х роках XX століття. Особливу роль у вивченні цієї наукової категорії відіграли німецькі вчені (К. Голтц, Ф. Дорш, У. Каннінг, Р. Ульріх, Р. Ульріх де Мюнх, Г. Фрош та ін.). Наприклад, саме поняття «соціальна компетентність» уперше вводиться в науковий обіг родоначальником вивчення цього психолого-педагогічного феномену в зарубіжній науці, німецьким філософом і педагогом Г. Ротом у кінці 60-х років XX століття. У своїй праці «Педагогічна антропологія» він виокремлює три види компетентності людини: самокомпетентність (знання самого себе), соціальну компетентність (взаємодія з іншими) і предметну компетентність (практична дія) [27].

Трактування соціальної компетентності німецького дослідника стало основою для інших праць зарубіжних учених з соціальної психології, психології розвитку, клінічної психології та педагогіки в контексті вивчення соціальної компетентності (К. Гейнц, К. Голтц, М. Єрузаль, І. Клейн-Реслінг, Ф. Петерман та ін.). Необхідно зазначити, що найбільша кількість наукових робіт з проблеми соціальної компетентності належить іноземним ученим (А. Альгеве, Е. Вотерс, С. Грейф, У. Каннінг, К. Решке, Р. Ріман, В. Сейд, Г. Фрош, С. Шлютері,

Е. Шмідт, Г. Шредер та інші). Водночас в останнє десятиліття у зв'язку зі змінами, що відбуваються в галузі освіти, все більшу увагу приділяють питанню соціальної компетентності і вітчизняні дослідники (І. Зарубінська, Л. Лєпіхова, І. Міщенко та ін.) [27].

Аналіз спеціальної літератури дозволяє зробити висновки, що існують різні підходи до визначення соціальної компетентності: соціологічний, психологічний та педагогічний (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

Основні підходи до визначення соціальної компетентності

Назва підходу	Розуміння змісту
Соціологічний підхід	Розглядає це поняття відносно соціалізаційних процесів становлення особистості як соціальної істоти. Соціально компетентна особистість визначається як результат цілеспрямованого формального і неформального соціалізаційного впливу на особистість з метою набуття нею максимального соціального досвіду та можливості реалізації цього досвіду у соціальній практиці. А поняття соціальна компетентність – це здатність особистості орієнтуватися у різних життєвих ситуаціях, жити й ефективно працювати у суспільстві з ринковою економікою на основі сучасної базової методологічної, світоглядної, духовної, моральної, інформаційної культури.

Соціологічний підхід	На основі цього підходу соціально компетентна людина здатна: приймати рішення стосовно себе і прагнути до розуміння власних почуттів і вимог; блокувати неприємні почуття і власну невпевненість; представляти, як слід досягати мети найефективнішим чином; правильно розуміти бажання, очікування і вимоги інших людей, враховувати їхні права; уявляти, як з урахуванням конкретних обставин і часу поводитися, беручи до уваги інтереси інших людей та власні вимоги; усвідомлювати, що соціальна компетентність не має нічого спільного із агресивністю і передбачає повагу прав і обов'язків інших.
Психологічний	Соціальна компетентність розуміється як якість, що забезпечує реалізацію особистих цілей при збереженні соціально прийнятної поведінки. У психології розвитку найважливішою є здатність зрозуміти і прийняти погляди іншого, тобто проявити емпатію в ситуаціях міжособистісної взаємодії.
Педагогічний	Визначає зміст цього поняття відповідно рівня сформованості особистості, як результат соціального розвитку, що являє собою суму певних особистісних властивостей, потреб, здібностей, елементарних теоретичних уявлень та практичних умінь і торкається насамперед таких сфер як соціальне мислення, мовлення, мотиви, емоції, міжособистісна поведінка тобто когнітивний, поведінковий та емоційно-мотиваційний компоненти. У педагогіці суб'єктність розуміється як здатність людини ставити і коригувати цілі, усвідомлювати мотиви, самостійно вибудовувати дії і оцінювати їх відповідність задуманому, вибудовувати плани

Соціологічний підхід	На основі цього підходу соціально компетентна людина здатна: приймати рішення стосовно себе і прагнути до розуміння власних почуттів і вимог; блокувати неприємні почуття і власну невпевненість; представляти, як слід досягати мети найефективнішим чином; правильно розуміти бажання, очікування і вимоги інших людей, враховувати їхні права; уявляти, як з урахуванням конкретних обставин і часу поводитися, беручи до уваги інтереси інших людей та власні вимоги; усвідомлювати, що соціальна компетентність не має нічого спільного із агресивністю і передбачає повагу прав і обов'язків інших.
	життя.

Це призводить до неоднозначності в трактуванні змісту, структури, функцій соціальної компетентності.

Проте ми поділяємо думку Б. Ковальчук про те, що соціальна компетентність є виключно важливою базисною характеристикою особистості, яка відображає її досягнення, рівень сформованості знань та умінь конструювати відносини з оточуючими людьми в міжособистісних стосунках, поведінці [17, с. 56]. Загалом соціальна компетентність більшістю дослідників розглядається як невід'ємна складова процесу соціалізації і є показником успішності її перебігу.

Процес формування соціальної компетентності проходить кілька етапів: соціальна адаптація; соціальна ідентифікація; індивідуалізація; персоніфікація.

Соціальна адаптація — пристосування людини до мінливих соціокультурних умов. Має дві форми: активну (коли людина прагне до взаємодії із соціальним довкіллям) та пасивну (коли людина не намагається впливати на оточення).

Соціальна ідентифікація — долучення соціального індивіда до системи суспільних відносин, сенсом якої є усвідомлення ним своєї приналежності до

тих чи інших груп, рольова участь у спільних актах життєактивності та отримання певного соціального статусу.

Індивідуалізація - формування тих властивостей і рис, які роблять особистість по-справжньому унікальною, цікавою та корисною для інших.

Персоніфікація — високий рівень самовизначення та самоствердження; соціальна активність, яка спрямована на відтворення і перетворення умов життєдіяльності. Відіграє важливу, результуюче-інтеграційну роль у формуванні соціальної компетентності особистості, оскільки пов'язана з її власною поведінкою і вчинками, зорієнтованими на соціальний розвиток, індивідуальне становлення та самореалізацію.

М. Докторевич виділяє такі функції соціальної компетентності: інформативну (наявність знань про способи діяльності, гуманно-діяльного ставлення до соціальних об'єктів і навколишнього середовища); атитюдну (центрується на суб'єктивно ціннісних орієнтаціях, які визначають соціально прийнятні форми поведінки, діяння, вчинків); життєвофутурологічну (здатність проектувати власні дії, майбутнє та передбачати наслідки своєї поведінки); рефлексивну (самоаналіз та самооцінка дій, актів спілкування, вчинків); комунікативну (вміння ефективно взаємодіяти з оточуючими людьми, істотами (собака, кішка та ін.)); діяльнісну (вміле застосування набутого досвіду в повсякденному житті) [13].

Отже, трактування поняття «соціальна компетентність» є мінливим та його зміст не прив'язано до певного освітнього рівня, здібностей та знань особистості, а викликано соціальними процесами та змінами, що відбуваються в суспільстві. Тому у формуванні соціальної компетентності певну значущість мають соціальні, політичні, економічні, культурні умови, що вимагають постійного зростання особистісної, професійної та соціальної компетентності [28].

1.2. Змістова сутність та структура соціальної компетентності молодших школярів

Визначення змісту поняття «соціальна компетентність» науковцями розглядається в межах дослідження вікових періодів дитини [10, с. 275], що тісно пов'язане із завданнями соціального розвитку особистості: розвитку здатності дитини сприймати себе в контексті відносин з іншими людьми; формування потреби в контактах з оточуючими людьми; виховання соціальних мотивів спілкування; гармонійне поєднання різних засобів спілкування; збагачення досвіду спілкування; формування соціальних якостей особистості.

За Державним стандартом початкової освіти України «соціальна компетентність» трактується як здатність особистості продуктивно співпрацювати з партнерами у групі та команді, виконувати різні ролі та функції в колективі [12].

Як зазначає В. Коваленко, проведений аналіз наукових праць з означеної проблеми дав змогу визначити, що сьогодні проблема формування соціальної компетентності в молодших школярів ставить перед початковою ланкою освіти завдання – розвиток повноцінної особистості кожного [16].

У контексті нашого дослідження проаналізовано сутність поняття «соціальна компетентність молодшого школяра» (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2

Аналіз розуміння поняття «соціальна компетентність молодшого школяра»

Науковці	Сутність поняття «соціальна компетентність молодшого школяра»
І. Зарубінська, О. Крузе-Брукс, Т. Поніманська,	Інтегративна якість особистості, що характеризує ціннісне ставлення до продуктивної взаємодії з різними групами й індивідами у процесі активного творчого

Н. Сівак	освоєння дитиною морально-етичних норм спілкування і регулювання на основі рефлексії міжособистісних та внутрішньо особистісних соціальних позицій.
В. Новіков, Н. Гавриш	Системоутворювальний компонент в структурі особистісної культури дитини, що забезпечує адекватне задоволення потреб на основі організації власної діяльності, регульованої рівнем соціальної обізнаності особистості, й представляє собою гармонійне поєднання компонентів, що її визначають: рушійні сили, знання та особистісна активність.
Ю. Коротіна, О. Проценко	Інтегративна характеристика особистості дитини, яка відображає систему знань, умінь і навичок, набутих нею в процесі освоєння навчальних предметів і необхідних їй для моделювання своєї поведінки, уміння адекватно сприймати навколишню дійсність, будувати систему відносин та спілкування з оточуючими людьми з урахуванням соціальної ситуації.
Н. Бібік, О. Галакова	Інтегративна особистісна характеристика, що відображає визнання ним цінності себе та іншого, співпраці з дітьми й дорослими; знання правил поведінки і взаємодії, способів виходу з конфліктних ситуацій, що виявляється в шанобливому ставленні до людей різного віку і різних культур, у відповідальності за свої вчинки і результати діяльності на основі розвитку рефлексії.
Т. Тадаєва	Інтегративна характеристика особистості, що передбачає здатність засвоєння та відтворення молодшим школярем соціальних знань, навичок, ціннісного ставлення (для учнів 1–4 класів), первинних навичок рефлексії (для учнів 3–4 класів) до соціальної ролі школяра, учителів, батьків та однолітків, Батьківщини, а також до ігрової, навчальної діяльності та до інформації і сучасних гаджетів.

З'ясовано, що досліджувана компетентність учнів молодшого шкільного віку переважно трактується як інтегративна характеристика особистості школяра, що є системоутворювальною в його структурі й репрезентована ключовими елементами компетентності – знаннями, уміннями, навичками, ціннісним ставленням та здатністю до соціокультурної взаємодії в умовах інтеграції людини з суспільством.

Варто зауважити, що почати діяльність із формування соціальної компетентності учнів потрібно з початкових класів, тому що молодший шкільний вік – це перший період системного залучення дитини до громадського життя. У цьому віці відбуваються особистісні утворення, необхідні для формування соціальної компетентності учнів початкових класів: мотивація соціально значущої діяльності, у рамках якої орієнтація на успіх є позитивною основою для формування соціальної компетентності, оскільки вона спрямована на досягнення конструктивних, позитивних результатів, що визначає особистісну активність дитини; уміння керувати психічними процесами розвитку пізнавальної сфери, що становлять основу становлення здатності до довільної регуляції поведінки; діалогічність свідомості, критичність до себе та інших людей; дитина стає здатною до адекватної самооцінки, а задоволеність собою та досить висока самооцінка виступають важливими складовими соціальної компетентності; складається новий тип відносин з людьми, засвоюються певні соціальні норми, втрачається орієнтація на дорослого, відбувається зближення з групою однолітків, де необхідними виявляються навички конструктивної взаємодії; учень початкових класів починає розуміти, що від його поведінки залежить розв'язання багатьох життєвих ситуацій, зокрема, складних стосовно соціальної взаємодії, а це означає, вони здобувають готовність до оволодіння навичками конструктивної поведінки у проблемних ситуаціях [27].

У роботах ряду дослідників (М. Докторович, І. Ніколаєску, Т. Смагіна, В. Шахрай) звертається увага на структуру соціальної компетентності школярів.

Аналіз літературних джерел, у яких досліджувалася структура соціальної компетентності, дозволив нам визначити власне бачення структури соціальної компетентності молодших школярів, у якій ми виділяємо такі компоненти: ціннісно-мотиваційний, когнітивний, комунікативний, поведінковий та особистісний.

Ціннісно-мотиваційний компонент включає: ставлення дитини до емоційного стану однолітка й дорослого; соціальну відповідальність; чуйність, співчуття, співучасть, толерантність; адекватне ставлення до себе, впевненість у собі; мотивацію на досягнення успіху в діяльності. Провідний критерій – мотиваційна спрямованість особистості на досягнення свого місця в житті, толерантне та відповідальне ставлення до дійсності; ступінь та частота прояву таких якостей.

Когнітивний компонент містить знання про правила комунікації, співпраці та спілкування з іншими (у молодших школярів виражається у поняттях: «можна», «не можна», «погано», «добре», «потрібно»); розуміння дитиною наслідків своїх і чужих вчинків, їх впливу на емоційний стан інших людей; знання про особливості спілкування з людьми різного віку, статі; здатність (вміння) аналізувати, систематизувати, порівнювати явища та процеси; здатність оцінити процес і результат власної діяльності та інших. Провідний критерій – наявність знань про правила комунікації, співпраці та вмінь їх реалізовувати; правильність, повнота, глибина, об'єктивність знань та вмінь.

Комунікативний компонент пов'язаний із знаннями та вміннями здійснення продуктивної комунікації з оточуючими людьми (однолітками та дорослими, рідними та чужими); вмінням взаємодіяти, працювати в команді, адекватно виконувати соціальні ролі та функції; уміння спілкуватися, слухати, говорити, контролювати себе у спілкуванні; вміння висловлювати, обґрунтовувати власну думку; володіння мовленнєвим етикетом. Провідний критерій – наявність умінь встановлювати контакти та спілкуватися, володіючи мовленнєвим етикетом; аргументованість, логічність обґрунтувань, швидкість

засвоєння комунікативного досвіду.

Поведінковий компонент виражається в умінні діяти відповідно до соціально прийнятних норм поведінки; виборі шляхів вирішення конфліктних і проблемних ситуацій; пошуку необхідної інформації, веденні діалогу з дорослими й однолітками; участі в колективних справах, спільних дорученнях; сформованості навичок самоконтролю, саморегуляції. Провідний критерій – уміння самоорганізуватися та діяти відповідно до прийнятих у суспільстві норм; частота та ефективність прояву названих якостей.

Особистісний компонент передбачає розвиток окремих якостей та характеристик особистості та включає: самоповагу як виявлення та усвідомлення своїх найкращих якостей, визнання себе особистістю; наявність «Я-концепції» як системи уявлень про себе, на підставі якої будується взаємодія з іншими людьми і ставлення до себе; оцінювальні якості, які характеризують здатність визначити цінність явищ і висновків, уміння оцінювати їх диференційовано; здатність до переносу знань і вмінь у нові ситуації; здатність до рефлексії й корекції. Провідний критерій – узагальнення досвіду, розуміння своїх якостей та здатність ефективно діяти в новій ситуації; ступінь та частота прояву названих якостей.

Погоджуючись із думкою О. Кононко, вважаємо, що соціальну компетентність учнів початкових класів можна вважати сформованою, тоді коли вони: володіють елементарними знаннями про соціальні явища, події, людей, взаємини, способи їх налагодження; цінують, визнають значущість для себе того, що пов'язано зі соціальним життям, цікавляться ним; називають словами, вербалізують основні соціальні явища; передають враження, пов'язані із соціальними подіями та взаєминами людей, художніми образами (малюють, складають оповідання тощо); пов'язують соціальну активність людей та власну з виконанням соціально сформованих стандартів; реалізують знання та інтереси у формах поведінки; проявляють у поведінці конструктивну творчість; збалансовують особисті та соціальні інтереси [20].

Варто зауважити, що в умовах сучасного інформаційного простору соціальна компетентність учнів початкових класів формується не тільки під час навчання, а й у родині, колі друзів, під впливом політичних, релігійних факторів, засобів масової інформації тощо. Також на формування соціальної компетентності молодших школярів впливають мобільні телефони, телебачення та Інтернет-простір (web-ресурси: web-сайти, web-канали, соціальні мережі тощо) те, що в ньому розташовано.

Тому важливою для нашого дослідження є думка В. Коваленко, яка до ознак сформованості соціальної компетентності учнів початкових класів відносить здатність до безперервного збагачення особистісного досвіду про соціальну поведінку шляхом створення та аналізу життєвих ситуацій як в реальному, так і віртуальному житті [16, с. 39]. Як зазначає Л. Лепіхова, соціальна компетентність особистості – це «....вміння відстояти власну думку, протистояти небажаному впливу, толерантності, вміння пристосовуватися і, більше того, ефективно діяти в соціальних умовах, що постійно змінюються» [23, с. 67], що також вказує на сформовану соціальну компетентність. Також значущим ми вважаємо вміння екстраполювати набутий досвід у життєвих реаліях. При цьому постає питання пошуку ефективних шляхів її формування в учнів початкових класів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

На сьогодні не існує єдиного підходу до трактування поняття «соціальна компетентність». Для його розуміння дослідники виводять на передній план різні характеристики та якості: здібності людини, соціальні знання і вміння; систему уявлень про соціальну поведінку особистості та діяльність; поведінку особистості в складних життєвих ситуаціях тощо. Соціальна компетентність більшістю дослідників розглядається як невід’ємна складова процесу соціалізації і є показником успішності її перебігу.

Серед науковців немає усталеного погляду щодо структури соціальної компетентності. Однак нетотожність наукових думок засвідчує наявність стійкого інтересу дослідників до цієї проблеми.

Враховуючи вікові та психологічні особливості учнів початкових класів, ми виділили такі компоненти соціальної компетентності та їх показники: емоційно-мотиваційний компонент (ставлення дитини до чужого емоційного стану, соціальна відповідальність; чуйність, співчуття, толерантність; ставлення до себе, впевненість у собі; мотивація на досягнення успіху); когнітивний компонент (знання про правила комунікації, співпраці; розуміння дитиною наслідків своїх і чужих вчинків; знання про особливості спілкування з людьми різного віку, статі; здатність (вміння) аналізувати, систематизувати, порівнювати; здатність оцінювати власну діяльність та діяльність інших); комунікативний компонент (знання та вміння здійснення продуктивної комунікації з оточуючими людьми; вмінням взаємодіяти, працювати в команді; уміння спілкуватися, контролювати себе у спілкуванні; вміння висловлювати, обґрунтовувати власну думку; володіння мовленнєвим етикетом); поведінковий компонент (уміння діяти відповідно до соціально прийнятних норм поведінки; вибір шляхів вирішення конфліктних ситуацій; пошук необхідної інформації, ведення діалогу з дорослими й однолітками; участь у колективних справах; сформованість навичок самоконтролю, саморегуляції); особистісний компонент (самоповага; наявність «Я-концепції»; оцінювальні якості; здатність до переносу знань і вмінь у нові ситуації; здатність до рефлексії й корекції).

РОЗДІЛ 2

ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

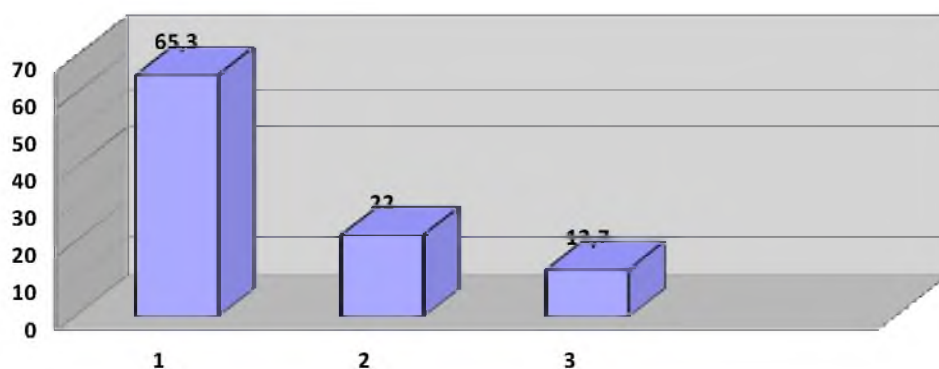
2.1. Дослідження стану сформованості соціальної компетентності учнів початкових класів

Оскільки сформована соціальна компетентність школярів проявляється у особистісних проявах через поведінку, активність школяра, спілкування, ми вважали за необхідне дослідити стан її сформованості в учнів початкових класів. Дослідження відбувалося в 2023-2024 н.р. методами спостереження, бесіди, анкетування, експертної оцінки. У дослідженні взяли участь 118 учнів четвертих класів закладів загальної середньої освіти м. Луцька.

Для визначення ціннісно-мотиваційного компоненту, який включає соціальну відповідальність, мотивацію на досягнення успіху, ми використали анкету «Визначення рівня відповідальності за доручену справу» Анкета та отримані результати представлені у додатку А.

В загальному учні початкових класів розуміють значення відповідальності в житті.

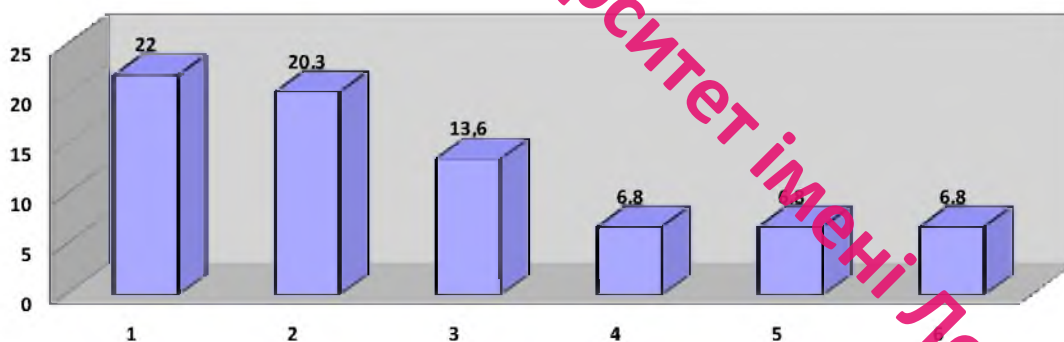
На запитання «Чи знаєш ти що таке відповідальність?» 65,3% школярів дали відповідь, що «це коли людина відповідає за свої вчинки, береться за справу, яку їй доручили й доводить її до кінця». Однак 22% учнів відповідальність трактують, як уміння бути вихованим, уважність, зібраність, упевненість у собі, слухняність. 12,7% школярів зазначили, що відповідальність – це бути самостійним (рис. 2.1).

де 1 – людина відповідає за свої вчинки, береться за справу, яку їй доручили й доводить її до кінця; 2 – уміння бути вихованим, уважність, зібраність, впевненість у собі, слухняність; 3 – самостійність

Рис. 2.1 Розподіл відповідей молодших школярів на запитання «Чи знаєш ти що таке відповідальність?»

На запитання «Яку справу ти називаєш відповідальною?» переважали такі відповіді: догляд за меншими братиками та сестричками (22%), догляд за домашніми улюбленцями (20,3%), виконати обіцяне (наприклад, прибрати) (13,6%). Роботу, ДПА, ЗНО, контрольні роботи та залишатись самому вдома вважають відповідальною справою по 6,8% опитаних (рис. 2.2).

де 1 – догляд за меншими братиками та сестричками; 2 – догляд за домашніми улюбленцями; 3 – виконання обіцяного; 4 – робота; 5 – ДПА, ЗНО, контрольні роботи; 6 – залишатись самому удома

Рис. 2.2 Розподіл відповідей молодших школярів на запитання «Яку справу ти називаєш відповідальною?»

Хоча переважна більшість (78,8%) опитаних вказали, що не всі учні

виконують обіцяне, 90,7% молодших школярів вважають себе відповідальними та зазначають, що не задоволені, коли хтось із однокласників підводить клас (рис. 2.3).

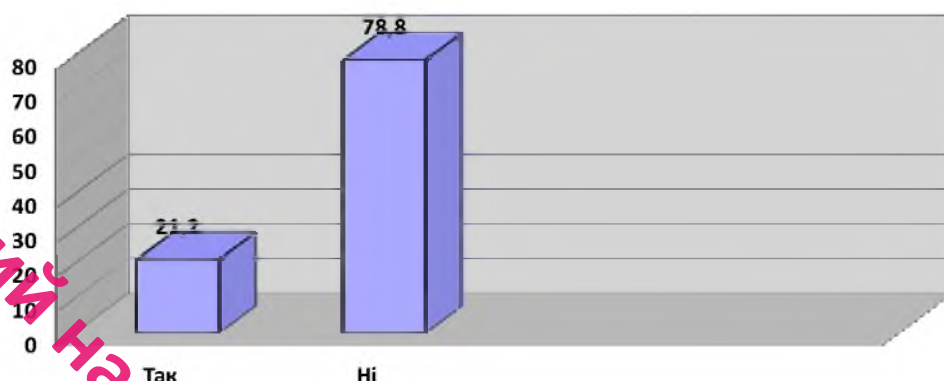

Рис. 2.3 Розподіл відповідей молодших школярів на запитання «Чи всі учні вашого класу виконують пропоновані їм доручення або власні обіцянки?»

Найбільше незадоволення в учнів початкових класів викликають такі дії однолітків: не дотримують слова – 25,4%, не виконують домашнє завдання, списують – 10,2%, підводять клас – 10,2%, обзиваються, сваряться – 7,6%. 13,6% опитаних не дали чіткої відповіді («Я незадоволений», «Я буваю чемною» тощо) (рис. 2.4).

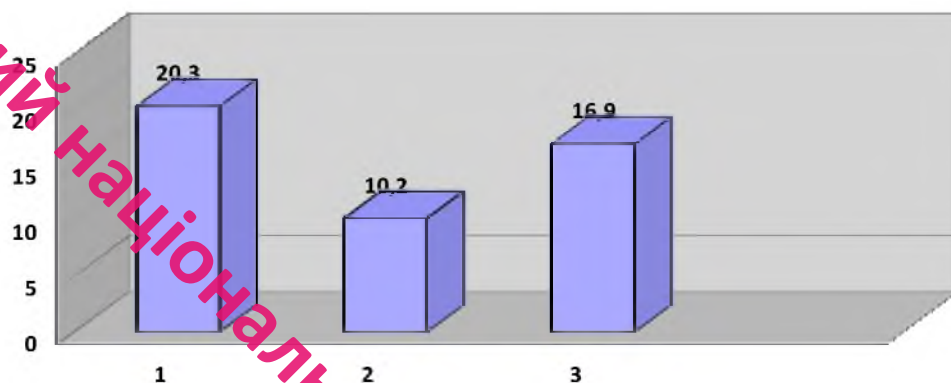

де 1 – не дотримують слова; 2 – не виконують домашнє завдання, списують; 3 – підводять клас; 4 – обзиваються, сваряться; 5 – не дали чіткої відповіді

Рис. 2. 4 Розподіл відповідей молодших школярів на запитання «За невиконання яких справ ти більше всього буваєш незадоволений своїми

товаришами?»

На запитання «Що б ти запропонував зробити, щоб учні завжди виконували свої обіцянки й дані їм доручення?» 20,3% опитаних порадили сумлінно навчатись, 10,2% – не брехати, не обіцяти того, чого не можуть зробити. Цікаво, що 16,9% порадили заохотити до доручень, навчитись поважати інших, подружитись (рис. 2.5).

де 1 – сумлінно навчатись; 2 – не брехати, не обіцяти неможливого; 3 – заохотити до доручень, навчитись поважати інших, подружитись

Рис. 2. 5 Розподіл відповідей молодших школярів на запитання «Що б ти запропонував зробити, щоб учні завжди виконували свої обіцянки й дані їм доручення?»

Ці думки є важливими для нас, оскільки їх ми враховували при визначенні організаційно-педагогічних умов формування соціальної компетентності молодших школярів. Проте потребує подальшої роботи інформування молодших школярів про сутність відповідальності та пошук дієвих методів її формування.

Результати анкети для оцінювання рівня шкільної мотивації (за Н. Лускановою) (додаток Б) показали, що 50,8% учням дуже подобається навчатись у школі, для 39,9% учнів навчання не є дуже цікавим, 9,3% школярів обрали відповідь «не подобається». У результаті визначення рівня мотивації 20,3% опитаних учнів початкових класів мають максимально високу мотивацію, 30,5% – гарну шкільну мотивацію, 35,6% – позитивне ставлення до школи, але

школа цікавить таких дітей здебільшого позаурочною діяльністю. 11,9% опитаних учнів з низькою шкільною мотивацією, 1,7% є дезадаптованими (рис. 2.6). Такі учні потребують додаткового, більш глибокого вивчення та індивідуальної уваги.

Рис. 2.6 Узагальнені результати анкетування визначення рівня шкільної мотивації.

Оскільки учні початкових класів позитивно налаштовані на школу, вважаємо, що в закладі освіти необхідно створити сприятливі умови для формування їх соціальної компетентності.

Когнітивний компонент передбачає наявність знань про правила співпраці, особливості спілкування з різними людьми, оцінювання діяльності. Аналіз результатів анкетування на тему «Моє навчання» (додаток В) показав, що, виконуючи самостійну роботу, учні спочатку намагаються зрозуміти завдання, обмірковують його – 65,3%; дуже довго міркують та відчувають невпевненість – 20,3% учнів; завжди хвилюються – 9,3% учнів. По 4,2% школярів відразу беруться до справи і швидко працюють або ж відчувають себе спокійно. Найчастіше молодші школярі не вміють правильно розподілити час (33,9% учнів); не знають, як виконувати поставлене завдання (16,9% учнів); не розуміють завдань (12,7%); не знають, як перевірити результат та контролювати хід роботи (по 10,2%). При цьому 90,7% школярів вказали, що цінують

допомогу учителів, товаришів. На запитання «Якби я був учителем, то таким учням, як я, допоміг ось у чому...» 60,2% школярів запропонували б допомогу в навчанні. 17,8% учнів розвивали б уважність, працьовитість, упевненість. Тобто якості, які важливі особистості не лише для навчального процесу, а й для всієї життєдіяльності. Такі думки ми також враховували для розробки організаційно-педагогічних умов формування соціальної компетентності учнів початкових класів.

Результати анкетування «Чи вмієш ти спілкуватися?» (додаток Д) показали, на нашу думку, дещо суперечливі відповіді.

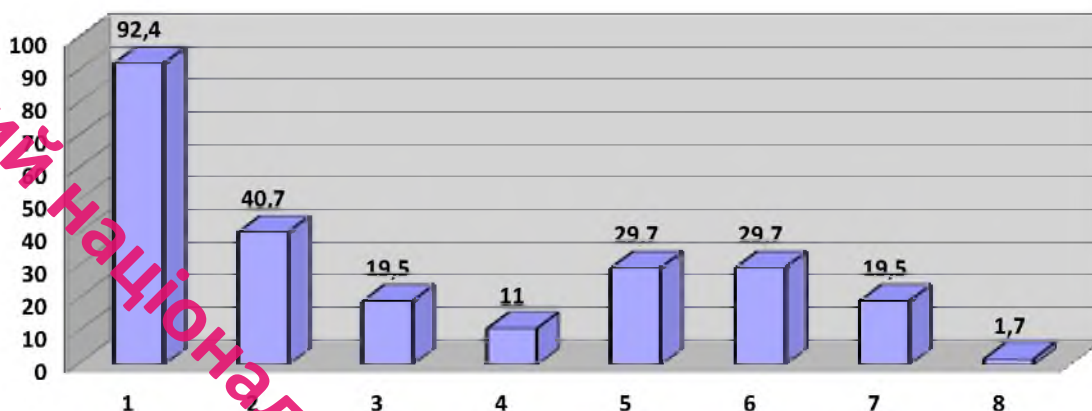
90,7% опитаних вказали на те, що мають багато друзів. Лише 9,3% зазначили, що їх не мають. 76,2% учнів початкових класів прагнуть знайомств із різними людьми. 82,2% надають перевагу спілкуванню, ніж іншим заняттям (наприклад, читанню книг). 50,8% опитаних зазначили, що легко встановлюють контакти з незнайомими людьми, хоча для 49,2% це є нелегкою справою. 40,7% почувають себе незручно, якщо доводиться виявляти ініціативу, щоб познайомитись із новою людиною. І цікаво, що на запитання «Чи справді почуваєшся незручно серед незнайомих людей?» 60,2% дали ствердну відповідь. А 39,8% себе не почувають незручно. При чому 51,7% школярів не вважають, що завдадуть особливого клопоту, якщо створять конфліктну атмосферу в малознайомій для себе компанії.

Таким чином, учні початкових класів відкриті до спілкування з іншими, переважно легко ідуть на контакт, проте більша частина (60,2%) з них почувається незручно серед незнайомих людей. Також половина опитаних (51,7%) не задумуються про наслідки своєї поведінки та її вплив на оточуючих людей. Тому необхідно проводити роботу з розвитку знань та вироблення необхідних умінь спілкування з іншими людьми.

Для дослідження комунікативного компоненту соціальної компетентності учнів початкових класів ми використали анкету «Хто твій друг?» з метою встановлення уявлення учнів про друзів та комунікацію з ними.

А також для визначення того, хто з оточення впливає на формування особистості школяра (додаток Е).

На думку молодших школярів, правильно оцінити їхні вчинки, вказати на недоліки та бути порадиником можуть батьки та рідні, учителі та однокласники, друзів загалом. 1,7% школярів вказали відповідь «я сам». (рис. 2.7).

де 1 – мама; 2 – тато; 3 – дідусь, бабуся; 4 – брат, сестра; 5 – учитель; 6 – однокласники; 7 – друзі; 8 – я сам

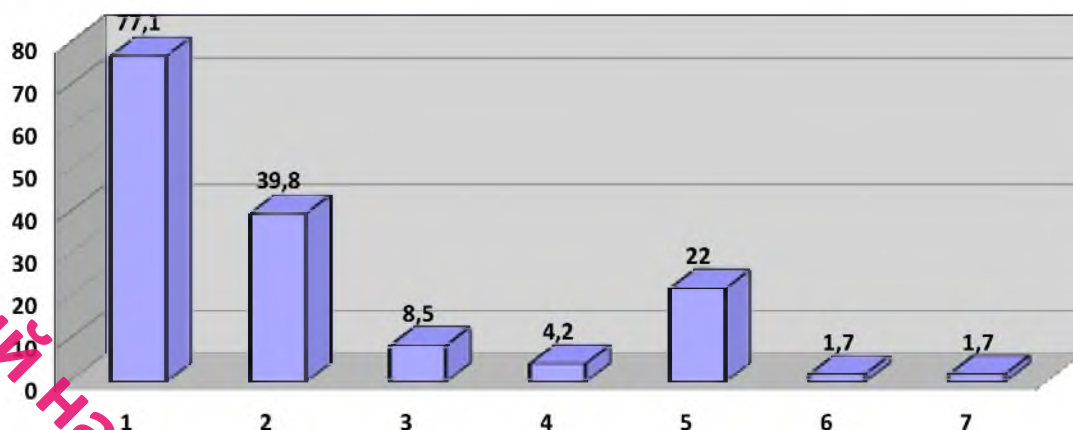
Рис. 2.7 Розподіл відповідей молодших школярів на запитання «Хто вмiє правильно оцiнити твої вчинки?»

Схожий розподіл даних ми отримали при відповідях школярів на запитання 2,3, 5 анкети (рис. 2.8, 2.9, 2.10).

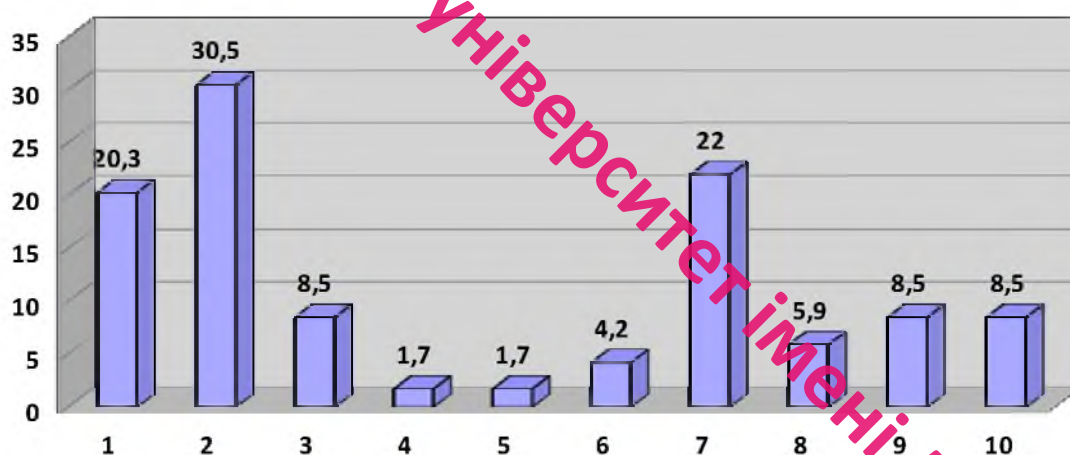
де 1 – мама; 2 – тато; 3 – дідусь, бабуся; 4 – брат, сестра; 5 – учитель; 6 – однокласники; 7 – друзі; 8 – тренер; 9 – я сам

Рис. 2.8 Розподіл відповідей молодших школярів на запитання «Хто може вказати на твої недоліки і до чієї думки ти прислухаєшся?»

де 1 – мама; 2 – тато; 3 – брат, сестра; 4 – однокласники; 5 – друзі; 6 – тренер; 7 – я сам

Рис. 2.9 Розподіл відповідей молодших школярів на запитання «З ким ти порадишся, перш ніж прийняти яке-небудь важливе для тебе рішення?»

де 1 – мама; 2 – тато; 3 – дідусь, бабуса; 4 – брат, сестра; 5 – учитель; 6 – однокласники; 7 – друзі; 8 – тренер; 9 – кумир; 10 – сусіди

Рис. 2.10 Розподіл відповідей молодших школярів на запитання «На кого тобі хочеться бути схожим?»

Таким чином, простежується орієнтація учнів початкових класів на думки та погляди друзів та однокласників.

Серед трьох найзаповітніших бажань 23,7% школярів бажають мати

любов, мир, вірність, повагу, добробут, гарну сім'ю та інші цінності, важливі для нормальної життєдіяльності (рис. 2.11).

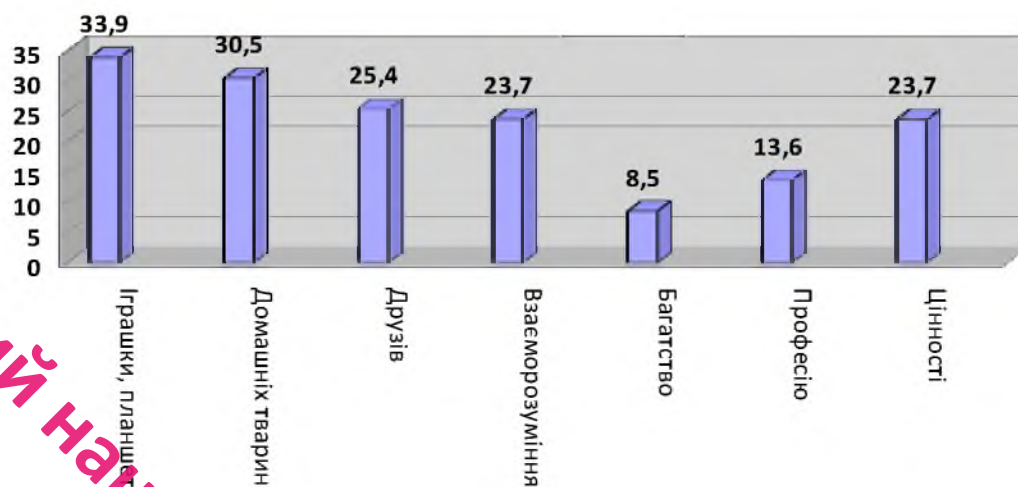

Рис. 2.11 Розподіл відповідей молодших школярів на запитання «Назви три свої найбільші бажання»

Це підштовхнуло нас на думку про необхідність співпраці між педагогами, дітьми та батьками на основі гуманістичного принципу, принципів співробітництва та партнерства для формування в молодших школярів життєво необхідних цінностей, знань та вмінь.

43,2% опитаних вважають свої стосунки з іншими дуже гарними, 23,7% – гарними, 28% такими, що залежать від обставин, та по 1,7% поганими та дуже поганими. На запитання «Як ти визначиш свій статус серед друзів?» 40,7% вважають себе людиною, яку розуміють і поважають; 37,3% школярів вважають себе такими, що допомагають вирішенню проблем; 13,6% – людиною, яку постійно чекають. Лише 8,4% – людиною, яку ніхто не розуміє і не любить.

Дослідження поведінкового компоненту здійснювалося шляхом спостереження, бесід з учнями початкових класів, їх батьками та класоводами. Відповіді школярів на наші запитання показали, що переважна їх більшість (81,4%) задоволені самі собою та вважають, що до них ставляться позитивно. Найбільше у своєму характері школярі цінують доброту (31,4%), веселість (33,1%), наполегливість та старанність – по 10,2%, скромність (7,6%), розум

(6,8%), щедрість (45,1%), дружелюбність, ввічливість, винахідливість, працьовитість – по 3,9% опитаних. Поодинокими відповідями були: силу, відповідальність, упевненість у собі, сміливість, терпіння, вірність, стриманість, вміння себе захистити та ряд інших якостей, необхідних для успішної адаптації та соціалізації. Отже, слід організувати роботу в закладі освіти з метою їх формування в учнів початкових класів.

На запитання «Чим тобі подобається займатися у вільний час?» найбільше школярів назвали заняття спортом та проведення часу перед телевізором або з гаджетами (по 32,2%), малювання (10,2%), прогулянки та читання книг (по 9,3%), гратися іграшками (11,8%), проводити час із друзями та сім'єю (по 9,3%). Серед улюблених телепередач називали комічні («Одного разу під Полтавою»); мультфільми «Губка Боб», «Бейблейд», а також ті, які мотивують на досягнення успіху, наприклад, «Україна має талант», «Круче всех», «МастерШеф» тощо.

Серед доручень, які хотіли б мати в класі, молодші школярі називали: бути командиром класу (61,9%), догляд за чимось (квітами, станом класу) (11%), чергування (13,6%). Однак їх виконання потребує наявності таких рис, як відповідальність, самостійність, вміння вирішити конфлікти, вести діалог з іншими тощо. Саме розвитку таких рис сприяє формування соціальної компетентності. Серед справ, які учні пропонують провести в цьому навчальному році називали: екскурсії (20,3%), спільні ігри (23,7%), ряд конкурсів та свят (20,3%), вечірки (13,6%), тобто справи, які сприяють спілкуванню, налагодженню контактів, спільної підготовки та участі. Це ще раз свідчить про необхідність формування в учнів початкових класів навичок правильно діяти, поводитися згідно з прийнятими соціальними нормами та цінностями.

Особистісний компонент передбачає наявність в учнів початкових класів ряду якостей, які допоможуть правильно розуміти ситуацію, діяти, переносити знання і вміння в нові ситуації тощо. Проте ми вважали за потрібне дізнатись, чи

розуміють молодші школярі сутність моральних понять (додаток Ж).

Зазвичай, учні формулювали визначення через вживання тавтології. Наприклад, «дружба – це завжди дружити», «добро – це доброта», «чесність – це ти чесний», «ненависть – це когось ненавидіти» тощо. Приємно, що серед відповідей 30,5% були обґрунтованими досить правильно: «Совість – це голос, який, якщо щось погане зробити, буде вказувати тобі на це; це відчуття провини, що так не можна робити тощо»; «дружба – це допомога у складних ситуаціях, підтримувати в хороший момент, говорити правду, поважити»; «ненависть – це не любити, не поважати, робити іншому зло». Прослідковувалось прагнення пояснити поняття через життєві приклади: «хитрість – це коли ти хитруєш, наприклад, при грі в карти», «підлість – це коли ти, наприклад, вкрав іграшку і звинувачуєш іншого», «обов'язок – це прибрати в квартирі» тощо. Ворожість найчастіше молодші школярі пов'язують із бійкою, підлість – зі зрадою, нахабство характеризують як зло. Хочемо звернути увагу, що категорію «право» учні початкових класів розуміють як «робити що хочеш». Нема жодної відповіді, де поняття «право» узгоджується із «обов'язок». Окрім того, молодшим школярам важко пояснити значення окремих моральних понять. Про це свідчить відсутність відповідей на такі позиції: «нахабство», «право» (по 7,6%), «ворожість», «обов'язки» (по 5,9%), «порядність», «хитрість» (по 3,9%), а також «зло», «підлість», «совість».

Таким чином, аналіз відповідей молодших школярів показав, що, на жаль, дітям важко пояснити тлумачення цих понять, тому необхідно організувати роботу з їх вивчення, аналізу, обговорення. Загалом перед закладами освіти постає завдання формування соціальної компетентності учнів початкових класів, як необхідної характеристики, що аналізує їх як відкритих до суспільства особистостей, які володіють навичками соціальної поведінки, готовністю до співпраці шляхом створення сприятливого середовища для навчально-пізнавальної діяльності та спілкування з іншими людьми.

2.2. Організаційно-педагогічні умови формування соціальної компетентності молодших школярів

У результаті теоретичного дослідження проблеми формування соціальної компетентності молодших школярів можна визначити організаційно-педагогічні умови, які повинні забезпечувати формування кожного з її компонентів: ціннісно-мотиваційного, когнітивного, комунікативного, поведінкового, особистісного.

Спираючись на думку Т. Вдовичина [5], ми розуміємо організаційно-педагогічні умови формування соціальної компетентності як сукупність факторів, що забезпечують регулювання та взаємодію об'єктів і явищ освітнього процесу для досягнення поставленої мети, вдосконалюють міжособистісні стосунки учасників освітнього процесу для вирішення конкретних завдань, сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів, їхньої самостійності, ініціативності, пізнавального інтересу. До них ми відносимо:

1. Робота психологічної служби закладу загальної середньої освіти над проблемою соціальної компетентності молодших школярів.

Робота психологічної служби закладу з проблеми формування соціальної компетентності учнів початкових класів відбувається за такими напрямками: робота з учнями, робота з батьками, робота з педагогами. Для учнів початкових класів проводяться заняття з елементами тренінгу, спрямовані на розвиток визначених компонентів соціальної компетентності, надаються індивідуальні та групові консультації батькам, педагогам з визначеної проблеми, проводяться години психолога та соціального педагога на відповідну тематику.

Наприклад, психологічною службою школи розроблена система занять із елементами тренінгу, які планомірно та поступово забезпечують формування виокремлених нами компонентів соціальної компетентності учнів початкових класів (додаток 3). У структурі занять використано ряд методик і вправ, спрямованих на формування в молодших школярів таких умінь: висловлювати

думку; критично мислити; логічно обґрунтовувати позицію; виявляти ініціативу; творити; оцінювати проблеми, виявляти ризики та приймати рішення; керувати емоціями; здатність співпрацювати в команді.

Особлива увага звертається на формування в молодших школярів системи загальнолюдських цінностей – морально-етичних (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичних (культурне різноманіття, повага до рідної мови й культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, відповідальність). Адже соціально компетентна особистість повинна бути відповідальною за себе, за добробут нашої країни.

Для батьків учнів початкових класів організовуються батьківські збори, на яких обговорюються проблеми ціннісних орієнтацій сім'ї, учнів, ставлення до дитини як до індивідуальності, самостійного суб'єкта виховання.

Працівники психологічної служби ліцею рекомендують учителям максимально звертати увагу на морально-ціннісний потенціал навчального матеріалу. Адже формування соціальної компетентності молодших школярів можна здійснювати на уроках з основ здоров'я, природознавства, читання і т.д., використовувати інтерактивні методи роботи, зокрема, з розвитку критичного мислення.

Окрім того, працівники психологічної служби здійснюють об'ємну діагностичну роботу. Адже для ефективного формування соціальної компетентності школярів необхідно знати їх особистісні характеристики, проблеми в адаптації, виховний потенціал сім'ї тощо.

2. Використання в освітньому процесі методів критичного мислення.

Як правило, критичним називають таке мислення, що допомагає нам відрізнити те, що здається, від істини, факти від суджень. Оскільки критичне мислення може бути визначене різними, не суперечливими один одному шляхами, ми поділяємо думку канадського професора Ральфа Х.Джонсона, який визначає критичне мислення як «особливий вид розумової діяльності, що

дозволяє людині винести раціональне судження щодо запропонованої їй точки зору або моделі поведінки». До критичного мислення ми звертаємося під час виконання завдань, формулювання висновків, оцінки інформації й прийняття якогось життєво важливого для нас рішення» [31]. Критичне мислення – це складний процес, який починається із залучення інформації, її критичного осмислення та закінчується прийняттям рішення.

Основними характеристиками критичного мислення учнів початкових класів, на нашу думку, є: незалежність мислення, відносна самостійність думок; протистояння до навіювання думок, зразків поведінки, вимог інших; критичне ставлення до себе, виявлення власних помилок та адекватне ставлення до них; пошукова спрямованість мислення, прагнення до знаходження кращих варіантів вирішення проблем; уміння брати участь у діалоговій взаємодії [3, с. 68-77].

Критичне мислення має ряд важливих ключових характеристик, які сприяють формуванню соціальної компетентності: свободу та самостійність (здатність висловити ідею незалежно від інших); інформацію – відправну, а не кінцеву точку для розвитку (щоб народити зважену думку, потрібно опрацювати величезну кількість матеріалів); починається з постановки питань та проблем, які потрібно вирішити (перший крок до того, аби навчити учнів критичному мисленню полягає в тому, щоб допомогти їм розгледіти безкінечну кількість питань навколо); використовує переконливу аргументацію (коли людина знаходить власне вирішення і підкріплює його розумними доказами); є соціальним процесом (будь-яка думка перевіряється і відточується тоді, коли ми ділимося нею з іншими; коли ми сперечаємось, обговорюємо, заперечуємо й обмінюємося думками з іншими – ми поглиблюємо свою позицію) [21].

Таким чином, можна зробити висновок, що сформована соціальна компетентність учнів початкових класів характеризує їх як відкриті до суспільства особистість, яка володіє навичками соціальної поведінки, готовністю до сприймання соціальної інформації, бажанням пізнати навколишній світ, уміє екстраполювати набутий досвід у життєвих реаліях. При

цьому проблема формування соціальної компетентності корелює із завданнями розвитку критичного мислення.

Для реалізації цієї умови є практика проведення учителями навчальних занять із використанням технологій критичного мислення.

3. Залучення учнів початкових класів до роботи в органах учнівського самоврядування.

Значної уваги при формуванні соціальної компетентності учнів початкових класів набуває аспект педагогіки партнерства між усіма учасниками освітнього процесу, головним завданням якої є подолання інертності мислення, перехід на якісно новий рівень побудови взаємовідносин. Це завдання реалізовується у спільній діяльності педагогів і учнів, педагогів і батьків, що передбачає взаєморозуміння, єдність інтересів і прагнень із метою особистісного розвитку молодших школярів.

Участь дітей в роботі органів самоврядування створює умови для різнобічного розвитку особистості, виховує активну життєву позицію, упроваджує пріоритет духовних цінностей, розвиває самостійність та відповідальність. Наприклад, позитивним є досвід роботи ряду вчителів, у класах яких діють учнівські міністерства (освіти, культури та дозвілля, спорту та туризму, правопорядку тощо).

Варто зауважити, що така робота педагогів ґрунтується на соціальному досвіді дітей, співпрацю з батьками. Адже, щоб «працювати» в тому чи іншому міністерстві, учні повинні аргументувати його доцільність, запропонувати способи покращення життєдіяльності класу, вирішення класних проблем, внести пропозиції щодо власної участі в житті колективу з наступною їх реалізацією тощо. Практикується проведення анкетування учнів та батьків з метою виявлення їх інтересів та потреб. Отримані дані враховуються у подальшій роботі.

4. Партнерство та співпраця педагогів, батьків, учнів.

Для ефективного формування соціальної компетентності молодших

школярів важливим є принцип співробітництва в роботі вчителів та батьків. Його реалізація передбачає опору на життєвий та соціальний досвід батьків у вихованні дитини. З цією метою проводяться презентації власного досвіду сімейного виховання, обґрунтування його позитивних сторін; вносяться пропозиції батьків щодо своєї участі в житті класу, школи з наступною їх реалізацією, участь батьків у виховних заходах тощо. Наприклад, мама учениці 3-го класу Анастасії Ш. розробила та провела з учнями виховну годину на тему «Спливає час, за віком вік...». Мета заходу – вказати школярам на швидкоплинність часу, на раціональне його використання, на недопустимість його пустої втрати. Учні були захоплені викладом матеріалу, вказували на те, що самі помічають швидкий плин часу, висловлювали свої думки щодо його корисного проведення. А сама Анастасія Ш. була горда тим, що всі однокласники слухали її маму, активно спілкувалися. Поширюється практика організації батьками учнів ряду виховних заходів, конкурсів, екскурсій.

Заклад освіти започаткував проведення «Дня батьківського самоврядування», під час якого батьки проводять уроки в класах своїх дітей.

Батьки виступають не лише організаторами, а й ведучими, екскурсоводами, членами журі. Діти активно включаються в допомогу, підготовку та хід роботи. Така співпраця батьків та педагогів зі школярами сприяє вирішенню ряду проблем, пов'язаних із вихованням дітей, їх соціалізацією на взаємоузгоджених засадах, попередженням напруги та конфліктності в колективі, формуванню відповідальності кожного з партнерів за свої дії, узгодженню очікувань та механізмів їх реалізації. Партнерство досягається завдяки виявленню і врегулюванню розбіжностей, суперечностей, що виникають всередині трикутника «батьки-дитина-вчителі»; аналізу позицій кожного з партнерів щодо цілей виховної діяльності в сімейному і шкільному середовищах; попередження протистояння сторін; організації різних видів спільної роботи з урахуванням інтересів усіх учасників взаємодії, зміцнення контактів за рахунок дотримання етичних норм спілкування, формуванню цінностей.

2.3. Динаміка процесу формування соціальної компетентності учнів початкових класів

Ефективність виокремлених нами умов перевірялася шляхом їх впровадження в освітній процес КЗ «Луцький ліцей №9 Луцької міської ради» у 2024-2025 н.р.. Для проведення експериментальної роботи нами було залучено по 2 групи учнів четвертих класів: 62 школярі становили експериментальну групу (ЕГ) та 56 школярів – контрольну групу (КГ).

Навчання учнів контрольної групи здійснювалось за традиційною освітньою практикою. А в освітній процес учнів експериментальної групи були впроваджені організаційно-педагогічні умови формування соціальної компетентності учнів початкових класів.

Визначені компоненти, їх критерії та показники дозволили нам визначити рівні сформованості соціальної компетентності (високий, достатній, середній, низький) (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Характеристика рівнів сформованості соціальної компетентності учнів початкових класів

Компоненти та їх критерії	Рівні соціальної компетентності			
	високий	достатній	середній	низький
Ціннісно-мотиваційний – мотиваційна спрямованість особистості на досягнення свого місця в житті, толерантне та відповідальне ставлення до	Учень демонструє усвідомлене позитивне ставлення до виконання поставлених завдань, що проявляється у його відповідальності,	Учень активно бере участь у запропонованій діяльності, вмотивований до самостійної роботи та пропонує власні справи, однак така робота не є	Учень періодично проявляє зацікавленість та спрямованість на спільні справи, переважно є невпевненим у своїх діях,	Учневі загалом характерна низька мотивація до виконання справ, виконує завдання часто під впливом

дійсності	самостійності, постійній потребі досягати нових результатів, врахуванні емоційного стану інших людей	систематичною та не завжди спостерігається толерантне ставлення до людей, ситуації	працює за зразком, не завжди вмотивований на досягнення результату.	ззовні, демонструє пасивність та явно виражене негативне ставлення до будь-яких завдань
Когнітивний – наявність знань про правила комунікації, співпраці та вмінь їх реалізовувати	Знання учня є глибокими, міцними; учень уміє застосовувати їх у спілкуванні; розуміє наслідки своїх і чужих вчинків, вміє аналізувати ситуацію та свою поведінку	Учень знає головні правила спілкування та співпраці, вміє пояснити основні проблеми, які виникли а також самостійно застосовує знання в стандартних життєвих ситуаціях, переважно вміє оцінити результати своєї діяльності та інших. Відповіді учнів правильні стосовно аналізу ситуації, хоча їм бракує власних	Учень проявляє знання про правила комунікації та співпраці, хоча на практиці їх не завжди дотримується, вміє оцінити результати чужої роботи, але у своїх не вбачає недоліків.	Відповіді учнів фрагментарні, характеризуються початковими уявленнями про правила співпраці та комунікації, дії не відрізняються самостійністю та критичністю.

		суджень.		
Комунікативний – наявність умінь встановлювати контакти та спілкуватися, володіючи мовленнєвим етикетом.	Учень готовий до нових контактів, спільної діяльності, адекватно виконує свої функції, чітко, логічно обґрунтовує власні думки, володіє мовним етикетом.	Учень спроможний продуктивно спілкуватися, але здійснює це залежно від ситуації та потребує додаткових стимулів та підтримки при висловлюванні власних думок.	Учень виявляє готовність до спілкування, проте часто відчуває невпевненість, невміння висловити аргументовано власну думку, не завжди дотримується мовленнєвого етикету.	Учень проявляє свою готовність переважно до відтворення готових знань, епізодично включається до роботи в команді, не вміє або ж не бажає дотримуватись прийнятих норм спілкування.
Поведінковий – вміння самоорганізуватися та діяти відповідно до прийнятих у суспільстві норм	Учень уміє організовувати власну діяльність, поводить згідно соціально прийнятих норм поведінки, вміє конструктивно вести діалог з дорослими та однолітками, володіє	Учень здатний несистематично і частково розробляти план дій, але ефективно планування та виконання роботи, визначення необхідних цілей можливе лише під керівництвом дорослого.	Учень не проявляє ініціативи і самостійності, часто не здатний до виконання завдань без впливу вчителів, батьків, відсутні вміння конструктивно вирішувати конфліктні ситуації.	Учень байдужий чи негативно налаштований до поведінки згідно прийнятих у суспільстві норм, мирного вирішення конфліктних ситуацій, не вважає

	навичками самоконтролю та саморегуляції.			за потрібне здійснювати самоконтроль та саморегуляцію.
Особистісний – узагальнення досвіду, розуміння своїх якостей та здатність ефективно діяти в новій ситуації	Учень усвідомлено та регулярно аналізує свою роботу, досягнення, характеризується адекватною самооцінкою, здатністю ефективно діяти в новій життєвій ситуації.	Учень характеризується лідерськими задатками, які проявляються лише в певних ситуаціях (коли це цікаво й необхідно школяру), здійснює аналіз своєї діяльності несистематично, вміє частково переносити отримані навички в нові ситуації життєдіяльності, потребує підтримки та підказки.	Учень епізодично проявляє свої кращі якості, аналізує свою роботу лише під зовнішнім впливом, прояви себе у новій діяльності носять вимушений та ситуативний характер.	Учень не вважає за потрібне прагнути до прояву себе в нових ситуаціях, організовувати певну діяльність та брати на себе відповідальність за неї, не має сформованої «Я-концепції».

Також було здійснено експертну оцінку сформованості соціальної компетентності в кожного учня контрольної та експериментальної груп на

початку та в кінці експерименту. Для цього педагоги використовували бланк експертної оцінки (додаток К).

Згідно з даними експертних оцінок ми вивели зведену таблицю, у якій наведені загальні відсотки розподілу кількості учнів контрольної та експериментальної груп відповідно до оцінки рівня розвитку кожного компонента соціальної компетентності до початку та після завершення експерименту (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Узагальнені дані стану сформованості соціальної компетентності учнів контрольних та експериментальних груп до та після експерименту (у %)

	Рівні	Провідні критерії компонентів соціальної компетентності									
		Мотиваційна спрямованість особистості на досягнення свого місця в житті, толерантне та відповідальне ставлення до дійсності	Наявність знань про правила комунікації, співпраці та вмінь їх реалізовувати		Наявність умінь встановлювати контакти та спілкуватися, володіти мовленнєвим етикетом		Вміння самоорганізуватися та діяти відповідно до прийнятих у суспільстві норм		Узагальнення досвіду, розуміння своїх якостей та здатність ефективно діяти в новій ситуації		
		До	Після	До	Після	До	Після	До	Після	До	Після
КГ	Високий	10,7	14,3	21,4	25	19,6	23,2	10,7	14,3	8,9	10,7
ЕГ		14,5	20,9	14,5	16,1	17,7	27,4	8,1	14,5	6,5	12,9
КГ	Достатній	41,1	37,5	62,5	64,3	37,5	41,1	35,7	35,7	28,6	35,7
ЕГ		40,3	45,2	64,6	72,6	35,5	45,2	38,7	53,2	27,4	40,3

КТ	Середній	37,5	42,8	16,1	10,7	30,4	26,8	30,4	35,7	42,9	39,2
ЕГ		35,5	29,1	20,9	11,3	32,3	22,6	37,1	24,2	45,2	32,3
КТ	Низький	10,7	5,4	-	-	12,5	8,9	23,2	14,3	19,6	14,3
ЕГ		9,7	4,8	-	-	14,5	4,8	16,1	8,1	20,9	14,5

Отримані дані свідчать про те, що в учнів початкових класів відбувся зріст показників за всіма провідними критеріями соціальної компетентності. У контрольній групі цей приріст сягає до 6%. У експериментальній групі показники в загальному збільшились у межах до 13%. На нашу думку, це пояснюється невеликим відрізком часу, протягом якого впроваджувались організаційно-педагогічні умови формування соціальної компетентності молодших школярів.

Хочемо зауважити, що серед учнів експериментальної групи збільшилась їх мотиваційна спрямованість на досягнення свого місця в житті, толерантне та відповідальне ставлення до дійсності (високий рівень – на 6,4%, достатній рівень – на 4,9%). На низькому рівні мотиваційного компоненту прослідковується зменшення його показників на 4,9%. У контрольній групі відбулися позитивні зміни в межах 3,6%. Окрім того, як видно з таблиці, у контрольній групі відбувся навіть спад прояву мотиваційного компоненту на достатньому рівні (з 41,1% до 37,5%).

Значно збільшилась на противагу школярам з контрольної групи наявність знань про правила комунікації, співпраці та вмінь їх реалізовувати в учнів експериментальної групи (достатній рівень – на 1,8% КТ, 8% ЕГ). Невеликий приріст показали показники за високим рівнем. На нашу думку, це свідчить про те, що молодшим школярам важко постійно реалізовувати вміння конструктивно співпрацювати та будувати відносини з іншими в силу їх вікових особливостей розвитку.

Зросла не лише мотивація учнів початкових класів, а й збільшилась частота проявів їх практичних умінь щодо самоорганізації та діяльності відповідно до суспільних норм. Позитивною є динаміка приросту показників комунікативного компоненту. В експериментальній групі значно знизилась кількість учнів, які перебували на середньому рівні (з 32,3% до 22,6%), а збільшилась їх кількість на достатньому та високому рівні. Спостерігається в експериментальній групі приріст показників особистісного компоненту (на 6,4% – високий рівень, 12,9% – достатній рівень). Творча робота вчителів, постійне залучення батьків до спільної діяльності з дітьми, розвиток критичного мислення учнів, близький перехід до середньої ланки освіти – чинники, які дозволили отримати такі результати.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Проведене дослідження дозволило виділити такі організаційно-педагогічні умови формування соціальної компетентності учнів початкових класів: робота психологічної служби закладу загальної середньої освіти над проблемою соціальної компетентності молодших школярів; використання в освітньому процесі методів критичного мислення; залучення учнів початкових класів до роботи в органах учнівського самоврядування; партнерство та співпраця педагогів, батьків, учнів.

Упровадження цих умов забезпечує формування соціальної компетентності на таких рівнях: високому, достатньому, середньому та низькому.

У результаті перевірки ефективності організаційно-педагогічних умов формування соціальної компетентності молодших школярів нами було виявлено приріст показників за всіма компонентами та їх критеріями. Серед учнів експериментальної групи збільшились показники мотиваційного компоненту (високий рівень – на 6,4%, достатній рівень – на 4,9%), практичні вміння

співпрацювати (достатній рівень збільшився на 8%, а з середнім рівнем зменшився на 9,6%). Значно змінились показники комунікативного компоненту (учнів із середнім рівнем його розвитку зменшилась з 32,3% до 22,6%). Змінились не лише кількісні, а й якісні характеристики прояву соціальної компетентності в учнів початкових класів експериментальної групи: збільшилась частота проявів їх практичних умінь щодо самоорганізації, співпраці, конструктивного діалогу, прояву особистісних якостей та творчого вирішення нових ситуацій.

ВИСНОВКИ

Аналіз наукових джерел показав, що проблема соціальної компетентності розглядається з точки зору різних наук: соціології, психології, педагогіки. Це призводить до неоднозначності в трактуванні змісту, структури, функцій соціальної компетентності. Проте наявність соціальної компетентності сприяє успішній адаптації та соціалізації особистості.

Соціальна компетентність учнів початкових класів переважно трактується як інтегративна характеристика особистості школяра, що є системоутворювальною в його структурі й репрезентована ключовими елементами компетентності – знаннями, уміннями, навичками, ціннісним ставленням та здатністю до соціокультурної взаємодії в умовах інтеграції людини з суспільством.

Молодший шкільний вік сприятливий для формування соціальної компетентності, оскільки в цьому віці активно розвиваються психологічні новоутворення, особистісні утворення, необхідні для формування соціальної компетентності учнів початкових класів: мотивація соціально значущої діяльності, розвиток та керованість психічних процесів, вміння брати участь у діалоговій взаємодії, орієнтація в поведінці на значимого дорослого, розумовий розвиток тощо.

У структурі соціальної компетентності учнів початкових класів ми виділяємо такі компоненти та їх критерії: ціннісно-мотиваційний (мотиваційна спрямованість особистості на досягнення свого місця в житті, толерантне та відповідальне ставлення до дійсності), когнітивний (наявність знань про правила комунікації, співпраці та вмінь їх реалізовувати), комунікативний (наявність умінь встановлювати контакти та спілкуватися, володіючи мовленнєвим етикетом), поведінковий (уміння самоорганізуватися та діяти відповідно до прийнятих у суспільстві норм), особистісний (узагальнення досвіду, розуміння своїх якостей та здатність ефективно діяти в новій ситуації).

Дослідження стану сформованості соціальної компетентності молодших школярів показало, що учням початкових класів складно пояснити сутність багатьох моральних понять, якими керується в житті компетентна людина (совість, відповідальність, зло, дружба, право, порядність та ін.), хоча вони добре розуміють необхідність їх дотримання. Переважна більшість молодших школярів вважають себе відповідальними. 76,2% учнів початкових класів прагнуть знайомств із різними людьми та мають багато друзів (90,7%). Проте 49,2% не легко встановлюють контакти з незнайомими людьми та 40,7% почуваються незручно серед нових людей.

Однією із соціальних ролей учнів початкових класів є роль школяра. Хоча учні початкових класів переважно позитивно налаштовані на навчання, для багатьох із дітей виконання різних завдань та доручень викликає ряд труднощів: невміння розподілити час, контролювати хід роботи, нерозуміння поставлених завдань, переживання за якість виконання роботи. Тому необхідно створити позитивні умови для формування їх соціальної компетентності в закладі освіти, працювати на розвиток знань та вироблення необхідних соціальних умінь. Оскільки головними людьми, хто може правильно оцінити поведінку та дати корисні поради, для учнів початкових класів є рідні люди та вчителі, необхідно забезпечити їх співпрацю та доповнення виховних впливів на дитину з метою формування соціальної компетентності. Отже, учні початкових класів потребують організації роботи щодо формування знань та соціальних умінь взаємодіяти з навколишнім світом, а також упровадження в освітній процес закладу організаційно-педагогічних умов формування їх соціальної компетентності.

Серед організаційно-педагогічних умов формування соціальної компетентності учнів початкових класів виділяємо: роботу психологічної служби закладу загальної середньої освіти над проблемою соціальної компетентності молодших школярів; використання в освітньому процесі методів

критичного мислення; залучення учнів початкових класів до роботи в органах учнівського самоврядування; партнерство та співпраця педагогів, батьків, учнів.

Перевірка ефективності вище названих умов здійснювалася шляхом експертної оцінки. Результати експериментальної роботи засвідчили кількісні та якісні зміни у процесі формування соціальної компетентності учнів початкових класів. Серед учнів експериментальної групи збільшилась мотивація на досягнення успіху в справах (високий рівень – на 6,4%, проти 3,6% у КГ; достатній рівень – на 4,9% у ЕГ, у КГ відбувся спад на 3,6%), здатність до співпраці (достатній рівень збільшився на 8% проти 3,4% у КГ, середній рівень – на 9,8% проти 3,4% у КГ), уміння ефективно спілкуватися (високий рівень – на 9,7% у ЕГ проти 3,6% у КГ; достатній рівень – на 9,7% у ЕГ, проти 3,6% у КГ). Зазнали змін показники поведінкового компоненту соціальної компетентності молодших школярів. Кількість учнів із достатнім рівнем розвитку в ЕГ збільшилась на 14,5%, показники в КГ не змінилися. Із середнім рівнем розвитку кількість учнів в ЕГ зменшилась на 12,9%. Значні зміни в учнів ЕГ відбулися і за показниками особистісного компоненту соціальної компетентності, хоча переважно на достатньому та середньому рівнях.

Отже, проведена робота закладу освіти дотримується ефективність виокремлених нами організаційно-педагогічних умов формування соціальної компетентності молодших школярів, була спрямована на забезпечення максимального прояву в діяльності учнів позитивних емоцій (створення позитивного настрою на отримання знань, відкритості до спілкування, думок інших людей, емоційного підйому в пізнавальній діяльності тощо), створення умов для осмислених дій учнів, заохочення учнівської самостійності та ініціативи.

Перспективою подальшого вивчення проблеми соціальної компетентності в умовах закладів загальної середньої освіти є дослідження стану її сформованості в учнів середньої та старшої ланки школи, розробки цілісної системи роботи закладу з метою формування соціальної компетентності здобувачів освіти, порівняння чинників її формування тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барсукова Л. А. Формування соціальної компетентності в початковій школі. URL : <https://naurok.com.ua/formuvannya-socialno-kompetentnosti-v-pochatkoviy-shkoli-358696.html>
2. Басюк Н. А. Формування соціальної компетентності молодших школярів у навчально-виховному процесі початкової школи. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/20258/1/Basjuk6.pdf>
3. Белкіна-Ковальчук О. В. Формування критичного мислення учнів початкових класів у процесі навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Луцьк, 2006. 215 с.
4. Васенко В. В., Красюк Л. В., Ковтун Н. І. Соціальна компетентність – одна із ключових компетентностей здобувачів початкової освіти. URL : http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/55/part_1/11.pdf
5. Вдовичин Т. Я. Обґрунтування організаційно-педагогічних умов для забезпечення навчального процесу майбутніх фахівців у педагогічному університеті. URL : // http://lib.iitta.gov.ua/1135/1/Стаття_організаційно-педагогічні_умови_Вінниця.pdf.
6. Галінська Н. Ю. Формування соціальних компетентностей молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» засобами групового навчання : кваліфікаційна робота / науковий керівник – д.п.н., доцент Світлана Леонідівна Кучер. Кривий Ріг, 2023. 73 с. URL : <https://elibrary.kdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/8191>
7. Гончарова О. К. Підготовка вчителів початкових класів у системі післядипломної освіти до формування соціальної компетентності учнів. Комунальний заклад вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»; Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з педагогіки за

спеціальністю 011. Освітні, педагогічні науки. Одеса, 2025. 364 с. URL : <https://dspace.oano.od.ua/handle/123456789/438>

8. Гончарова-Горянська М. В. Соціальна компетентність : поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів. *Рідна школа*. 2004. № 7-8. С. 71-74.

9. Горецька І. С., Лалак Н. В. Соціальна компетентність як одна з ключових компетентностей здобувачів початкової освіти. *Міжнародний науковий журнал «ОСВІТА І НАУКА»*. Випуск 2 (35), 2023. С. 155-161.

10. Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. / за заг. ред. Г. І. Легенького та В. І. Сипченка. Слов'янськ : Видавничий центр СДП, 2001. Випуск XI. 328 с.

11. Данилейко С. І. Шляхи формування соціальної компетентності учнів початкової школи. / Матеріали наукової конференції «Соціум. Наука. Культура». URL : <http://intkonf.org/-danileyko-si-shlyahiformuvannya-sotsialnoyi-kompetentnosti-uchnivpochatkovoyi-shkoli/>.

12. Державний стандарт початкової загальної освіти затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. N 462 URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-%D0%BF>

13. Докторович М. Соціальна компетентність як наукова проблема. URL : dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/.../1/Докторович.pdf

14. Зарубінська І. Б. Формування соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів (теоретико-методичний аспект) : монографія. К. : КНЕУ, 2010. 348 с.

15. Камбалова Я. М., Бєлкіна-Ковальчук О. В., Гаврилишин Т. Л. Вплив сучасних освітніх програм на формування критичного мислення учнів середніх шкіл України: аналітичний підхід та перспективи вдосконалення. *Академічні візії*. 2024. №29.

16. Коваленко В. В. Формування соціальної компетентності учнів молодших класів в умовах сучасного інформаційного простору. *Освіта та*

розвиток обдарованої особистості. Серії : «Педагогіка» та «Психологія». 2015. № 6 (37). С. 37-40.

17. Ковальчук В. А. Соціальна компетентність: проблема визначення. *Наукові записки Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя. Серія : психолого-педагогічні науки.* 2002. №4. ч.1. С.54-57.

18. Ковальчук О. Формування соціальної компетентності в учнів початкових класів на уроках «Я досліджую світ». URL : <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/38.pdf>

19. Колосок А. М., Белкіна-Ковальчук О.В. Зарубіжний досвід соціального захисту населення. *Ввічливість. Humanitas.* 2022. № 6. С. 65-71. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.6.10>

20. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника : (системний підхід). К. : Стилос, 2000. 336 с.

21. Критичне мислення : ключові характеристики та вправи для його розвитку. URL : <http://etwinning.com.ua/content/files/659841.pdf>.

22. Кулакова Л. М. Формування соціальної компетентності молодших школярів в умовах освітньо-виховного процесу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, січень 2022. № 14. С. 65-69.

23. Лєпіхова Л. А. Соціально-психологічна компетентність у поведінці особистості. *Практична психологія та соціальна робота.* 2006. № 2. С. 65-69.

24. Лодатко Є. Компетентнісні крайнощі у трактуванні навчальних досягнень учнів початкової школи. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки»,* 2022. № 2, 115-126. <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2022-2-115-126>

25. Малініна Л. Нова українська школа: формування соціальної компетентності учнів початкової школи: навч.-метод. посіб. Київ : Грамота, 2021. 72 с.

26. Матішак М. Формування соціальної компетентності: напрями співпраці педагога з батьками молодших школярів URL : https://www.researchgate.net/publication/311572121_formuvanna_socialnoi_kompetentnosti_naprami_spivpraci_pedagoga_z_batkami_molodsih_skolariv

27. Московчук О. С. Соціальна компетентність як психолого-педагогічний феномен URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FLA=&2_S21STR=Nzvdpu_pp_2016_48_19

28. Мудрик А. Б. Соціальна компетентність особистості : постановка проблеми і теоретичні аспекти дослідження. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету Серія : психологічні науки*. 2011. Випуск 94. С. 26-29.

29. Ніколаєску І. О. Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів : науково-методичний посібник. Черкаси : ОПОПП, 2014. 76 с.

30. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / під заг. ред. Н. М. Бібік. К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

31. Поняття про критичне мислення [Електронний ресурс]. URL : <https://lektsii.com/2-76686.html>.

32. Починок Є., Гусейнова І. Педагогічні умови формування соціальної компетентності молодших школярів. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2023. Вип. 28. С. 251-259.

33. Проценко О. В. Соціальна компетентність молодших школярів як предмет наукових досліджень. // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах / зб. наук. праць / [редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : КПУ, 2014. Вип. 35 (88). С. 451-457.

34. Скурідіна У. В. Формування соціальної компетентності молодших школярів на уроках з іноземної мови : кваліфікац. робота на здобуття освіт. ступеня магістр : спец. 013 Початкова освіта / У. В. Скурідіна; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, каф. початк. і проф. освіти. – Харків, 2023. 68 с. URL : <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/d49b7b9e-f036-4c7e-b117-e7d876e91582>
35. Стороженко М., Кравець Н. Вчимося вирішувати проблеми життя учнівської молоді та місцевої громади. *Рідна школа*. 2013. №12. С. 38-43.
36. Тарасевич Т. М. Соціальна компетентність молодших школярів : кваліфікаційна р-та освітнього ступеня «бакалавр», студентки 4 курсу, 41 групи, спец. 053 «Психологія» / керівник: доцент Л.О. Ляховець / Навчально-науковий інститут психології та соціальної роботи; Кафедра загальної, вікової та соціальної психології імені М. А. Скока. Чернігів, 2021. 62 с. URL : <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/10959>
37. Федоруц М. В. Формування соціальної компетентності школярів у процесі партнерської співпраці загальноосвітніх навчальних закладів і родин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. Випуск 37. С. 184-186.
38. Федько В. В. Соціальна компетентність учнів: поняття, структура, функції. URL : <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v10/i33/24.pdf>
39. Формування соціальної компетентності учнів початкової школи. URL : https://urok.osvita.ua/materials/edu_technology/statta-na-temu-formuvanna-socialnoi-kompetentnosti-uchniv-pocatkovoi-skoli/
40. Чепурко В. В. Підходи до формування соціальної компетентності в учнів початкової школи. URL : <https://vsimosvita.com/quot-pidhody-do-formuvannya-sotsialnoyi-kompetentnosti-v-uchniv-pochatkovoyi-shkoly-quot/>
41. Шахрай В. М. Формування соціальної компетентності особистості як умови її якісної взаємодії з суспільством. *Вісник ЛНУ імені Т. Шевченка*. 2012. №7 (242), ч. II. С. 53-59.

42. Шевченко Ю. Соціальна компетентність молодших школярів: зміст і практики. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 1(20), 140-155. <https://doi.org/10.33189/epsn.v1i20.208>

43. Юрченко О. В. Соціальна компетентність молодшого школяра: контент-аналіз поняття URL : <https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/bitstream/6789/7566/1/Yurchenko.pdf>.

44. Юрченко О. Структура соціальної компетентності молодшого школяра. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2016, № 7 (61). С. 234-244.